SÜLEYMAN ÇELEBİ

(?-1422)

YALNIZ Türk Osmanlı dünyasının değil, bütün İslâm dünyasının saygı duyduğu, hayranlık duyduğu bir şair... Bir samimî Müslüman...

Süleyman Çelebi'nin hangi yılda ve nerede doğduğu bilinmiyor. Babasının Ahmet Paşa olduğuna dair bir söylenti varsa da, bu Ahmet Paşa'nın, hangi Ahmet Paşa olduğu da belli değildir. Yine bir söylentiye göre, dedesi, Sultan Orhan zamanında yaşamış Şeyh Mahmut'tur. Bilinen gerçek, Süleyman Çelebi'nin Bursalı olduğu ve Yıldırım Beyazıt günlerinde yaşayıp, onun tarafından yaptırılmış 20 Kubbeli Ulucami'nin imamı olduğudur.

Bu samimî Müslüman, İmam Süleyman Çelebi, yazdığı Mevlid'den de kolayca anlaşılabileceği gibi, iyi bir eğitimden geçmiş, zamanın edebiyatını iyi anlamış, dinî bilgileri kuvvetli bir insandı. İlk gençlik yıllarında Bursa'da büyük şöhreti olan Buharalı Şeyh Emir Sultan'ın yanında ders gördü. Emir Sultan, derin bilgisi ile çağın ulularından sayılır. Bugün de kendi adını taşıyan caminin yanındaki türbede gömülüdür. Osmanlı devlet yapısına, Şeyh Edebâli'den sonra en çok etkî yapmış bir bilgin olarak bilinir. İşte Süleyman Çelebi, bu derin hocadan dersler görmüş bir din adamıdır.

IYI EĞİTİM GÖRMÜŞTÜ VE GENİŞ BİR BİLGİSİ VARDI

ELDEKİ bilgilere göre yapılan tahminler, Süleyman Çelebi'nin 1359 - 1364 arasında doğmuş olduğunu gösteriyor. Demek 55 - 60 yıl kadar yaşamıştır. Tek eseri, Mevlid adı ile bilinen "Vesiletün Necat"dır. Fakat, nazmı bu kadar ustalıkla kullanmasını bilen bir insanın, yazmadığını düşünmek oldukça güçtür. Belki, Timur'un ordusu Bursa'ya girdiği zaman, yakılıp yıkılanlar arasında Süleyman Çelebi'nin diğer eserleri de yok olmuştur. Süleyman Çelebi'nin iyi bir eğitim gördüğü ve geniş bir bilgisi olduğunun başka bir kanıtı, Mevlid'de tasavvufî bazı deyimlerin kullanılmış oluşudur:

"Zâtıma mir'at edindim zâtını
Bile yazdım adın ile adımı."

beytinde görüldüğü gibi Ahmet Yesevi'yi hatırlatan ifadeler, onun sıradan bir kişi olmadığını açıklar. Emir Buhari'den çok şeyler öğrendiği anlaşılıyor. Mevlid'in yazılmasına sebep diye gösterilen bir olay vardır. Söylendiğine göre Süleyman Çelebi, imamlığını yaptığı Ulucami'de, İran'dan gelen bir müderrisin vaazını dinlemiş. Bu müderris vaazında, dinler arasında da bir fark olmadığını, bütün kitaplı dinlerin hak din, bütün peygamberlerin hak peygamber olduklarını anlatmış.

Süleyman Çelebi, hayranı olduğu Hz. Peygamber'in öteki peygamberler safhında değerlendirilmesine son derecede üzülmüş ve sevgili Peygamber'ine karşı duyduklarını, manzum olarak yazmaya başlamış... İşte bu sonsuz aşktır ki, Mevlid adı ile bilinen "Vesiletün Necat"ı ortaya çıkarmış....

DOĞU SÜRREALİZMİNİ ÇOK YERDE YANSITTI

ALTIYÜZ yıldır, bütün İslâm dünyasının her dinî günde, doğumda, ölümde, bayramda okuduğu bu lirik eserin, bugün okunan biçimi ile, Süleyman Çelebi'nin yazdığı biçimin aynı olduğu söylenemez. Zamanla bazı mısralarda kelimeler, bazan da mısralar değiştirilmiş, Türk halkının duygu ve düşünce kalıbı içinde yeniden oluşturulmuştur.

Mevlid'in bazı parçaları, ne kadar realist bir üslûpla yazılmışsa, bazı parçaları da sürrealist bir üslûpla kaleme alınmış gibidir:

"Hem hava üzre döşendi bir döşek"
Adı Sündüz, döşeyen ânı melek."

beytinde olduğu gibi, doğu sürrealizmini yansıtan bir çok parçalar vardır. Süleyman Çelebi'den sonra birçok şairler ve büyük şairler birer mevlid yazdılarsa da hiçbiri Süleyman Çelebi'nin eriştiği noktaya erişemedi. Çünkü Süleyman Çelebi'nin Mevlid'i "Sehl-i Mümteni" denilen bir sanat örneğidir. Çok kolay yazılmış gibi göründüğü halde, taklidi son derece de güçtür.

15. YÜZYIL EN BÜYÜK OSMANLI ŞAİRLERİNDENDİ

BU yüzden taklitleri tutmamış, halk yazılanların hiçbirini benimsememiştir. Oysa yazılan Mevlidlerin arasında, çok sanatkârane olanları vardır.

Süleyman Çelebi, 1422'de Bursa'da hayata gözlerini yumdu. Mezarı Bursa'da, Çekirge yolundadır. Uzun yüzyıllar, basit bir parmaklıkla çevrili olan mezarını Bursa Valisi Haşim İşcan, Güzel Sanatlar Akademisi'nin fikrini alarak Teknik Üniversite'ye çizdirdiği bir proje ile Türk mezarı haline koymuş ve bulunduğu yeri park haline getirmiştir.

Süleyman Çelebi'nin Mevlid'i, Rumca, Bulgarca, Sırpça, Arapça'ya çevrilmiş ve dili konuşan Müslümanlar arasında her dinî günde, bayramda, ölümde, doğumda okunagelmiştir. Süleyman Çelebi, 15. yüzyıl Osmanlı şairlerinin en büyüklerinden biridir.

RESMİ ARKA SAYFADA

SÜLEYMAN ÇELEBİ

2. MURAT

(1404-1451)

BABASI Çelebi Sultan Mehmet, 1421 yılında Edirne'de ölünce, 6. Osmanlı Padişahı olarak tahta çıktı. 1404 yılında doğan Murat Han'ın annesi, Dulkadiroğlu'nun kızı Emine Hatun'dur.

Küçüklüğü Amasya'da geçmiştir. Babası onun iyi yetişmesi için gerekli özeni göstermişti. İyi ok atar, iyi ata biner, şiir söyler, savaş oyunlarını severdi. Amasya'dan Bursa'ya gelip tahta çıktığı zaman, sadece 18 yaşında idi. Hükümdarlığının ilk yılları, beylikler arasındaki mücadeleleri ve şehzadelerin çıkardığı huzursuzlukları bastırmakla geçmiştir. Bütün bu gailelerin altında, Bizans parmağı vardı. Onun için 1422'de 50 gün süreyle İstanbul'u kuşattı, fakat bir başarı elde edemeden kuşatmayı kaldırdı. Çünkü Bizans İmparatoru, Murat'ın küçük kardeşi Mustafa'yı isyana teşvik etmiş, Karaman ve Germiyan beyleri de kendisini destekleyince, II. Murat, Mihaloğlu komutasındaki bir orduyu üzerlerine yolladı. Bursa civarında isyancılar darmadağın edildiler. Mihaloğlu, İznik'i de alarak, İsfendiyar beyliğini Osmanlıya bağladı. Bizans, Selanik'i vererek bir anlaşma yapmak istedi. Murat Bey kabul etmedi.

«YILDIRIM BEYAZIT'IN OĞLUDUR»

BATI'da Eflak Beyi ile Macarlar anlaşıyordu. Bunun üzerine Murat, Bizansla, her yıl 300.000 akçe vergi vermek, Marmara, Ege ve Karadeniz kıyılarında Timuroğulları'ndan ele geçirilen toprakları Osmanlı'ya bırakmak üzere anlaşma yaptı. Venediklilerin desteğinde Osmanlıları uğraştıran Cüneyt Bey'in üstüne Hamza Bey'i gönderdi ve bu yılan hikâyesine dönen işi bitirdi.

Fakat Cüneyt Bey'in ortadan kaldırılması, Venediklilerle, Osmanlılar arasında bir savaşın başlangıcı oldu. Venediklıler, "Yıldırım Beyazıt'ın oğludur" iddiası ile birini çıkarıp onu desteklediler. Ve Osmanlıları bölmeye çalıştılar.

Arnavutluk, araziye tımar sisteminin uygulanması yüzünden, Venediklilerin arkalaması ile isyan etti. Selânik işgal edildi. Herat Hükümdarı Şahruh, Anadolu'ya yönelmişken, vazgeçti ve Murat Bey bu gaileyi savaşsız ortadan kaldırdı. 1430'da Selânik yeniden alındı. 1438'de Macaristan'a girildi. Ertesi yıl, Sırbistan Krallığı'nın başkenti Semendere, Türk kuvvetlerine boyun eğdi.

Doğu'daki ve Batı'daki devlet gailelerini birer, birer ortadan kaldıran Murat, Osmanlı Devleti'nin geleceğini garanti altına alacak bazı ıslahatlara el attı. Bu arada, başta Çandarlı ailesi olmak üzere, bazı ailelerin büyük servetler topladıklarını ve birkaç ailenin birleşmesi ile, hanedanın bile değiştirilebileceği tehlikesini fark etti ve ikta sistemini tesis ederek beylerin ellerinde toplanan servet gücünü zayıflatmayı düşündü. Fakat bu fikir, bütün beyleri, Murat Han'ın aleyhinde birleştirdi. Fikrini uygulamaktan vazgeçerek ortalığı yatıştırabildi.

5. SALIP ORDUSUNU DÜZENLEDİLER

ALMANYA İmparatoru ile Macar Kralı, tekrar birleşmişler ve Osmanlı'nın üstüne yürümek kararını almışlardı. Murat bu kuvvetleri, Evrenosoğlu İshak Bey'in yönetimindeki bir ordu ile karşıladı. Öyle bir bozguna uğradılar ki, Alman İmparatoru kaçarken yolda kederinden öldü. Macaristan'la da Segedin Barış Anlaşması imzalandı. (2 Temmuz 1444).

II. Murat, bundan sonra tahtını 11 yaşındaki oğlu II. Mehmet'e bırakarak Manisa'ya çekildi. Fakat genç bir padişahın tecrübesizliğinden yararlanmak isteyen Almanlar, Macarlar ve diğer devletler, 5. Salip Ordusu'nu düzenlediler. Bu orduyu genç padişah yönetemezdi. Murat'ın tekrar yerine dönmesi istendi. Murat önceleri direndi, fakat oğlu, ordunun başına geçmesinde direnince kabul etti ve düşman ordusunu Varna'da yok etti. Tekrar, Bursa'da istirahat etmeye çekilmişse de, saray ileri gelenlerinin ısrarı ve Yeniçerilerin ayaklanması sebebi ile tekrar Edirne'ye döndü ve oğlu II. Mehmet'le birlikte Arnavutluk seferine çıktı.

Avrupalılar, Papa'nın da teşviki ile yeni bir Haçlı ordusu düzenlediler. Murat, yanına oğlunu alarak bu Haçlı ordusunu, Kosova sahrasında karşıladı. Tarihe İkinci Kosova Savaşı adıyla geçen bu meydan savaşında Salip Ordusu bir kere daha yenildi ve kılıçtan geçirildi. (1448).

Kosova Savaşı'ndan sonra Turhan Bey emrinde Eflak'a giren Türk akıncıları, birçok kasabaları yağmaladı ve birçok şehirleri Osmanlı sınırına kattı. II. Murat 1451 yılında pek genç yaşta iken öldü.

IYI EĞİTİM GÖRMÜŞTÜ

İKİNCİ Murat, Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarını 880.000 kilometrekareye çıkarmış, imar ve sanat hareketlerini beslemiştir. Kendisi de iyi bir şair idi. Türkçe ile yazıyor, Arap, Fars kelimelerini kullanmıyordu:

"Varalım bir iki gün zikredelim Mevlâyı.
Bize ısmarladılar mı şu yalan dünyayı."

Mercimek Ahmet'e Farsça'dan yaptığı tercümeleri açık seçik Türkçe ile yapmasını buyurmuş ve çevirilerini izlemiştir. Edirne'de ve Bursa'da birçok imar hamleleri yapmıştır. Sadeliğin hâkim olmasına çalıştı. Vasiyetnamesinde oğluna şunları söylüyordu:

"Öldüğüm zaman beni Bursa'ya, oğlum Alaeddin'in yanına gömünüz. Mezarımın üstüne büyük hükümdarlar için yapılan bir türbe yaptırmayınız. Vücudumu doğrudan doğruya toprağa gömünüz ki, Cenab-ı Hakkın rahmetine işaret eden yağmur, üstüme yağsın. Mezarımın etrafına dört duvar ve çevresine, hafızların oturmaları için yerler yaptırınız. Etrafıma çocuklarımdan, akrabalarımdan kimseyi gömmeyiniz. Bursa'da ölmezsem, cenazemi bu şehre getiriniz. Bu iş. perşembe günü olsun ki, defin cuma günü yapılsın..."

Vasiyeti yerine getirilmiştir.

RESMİ ARKA SAYFADA

2. MURAT

FATİH SULTAN MEHMET

(1432-1481)

ÇAĞ açan Osmanlı hükümdarı... Bizans İmparatorluğu'na son veren hükümdar, Osmanlı hanedanının ilk resmî sultanı, 29 mart cumartesi gecesi Edirne Eskisaray'da doğdu. Babası II. Murad, annesi İsfendiyar Beyi'nin kızı Hatice Hüma Sultan'dır. Tahsile başlayana kadar geçen zaman içinde, Edirne Sarayı ve II. Murad'ın Bursa'daki evinde yaşadı. Ve gelenek gereği yedi yaşında okumaya başladığı zaman üç ayrı hocadan ders aldı. Kültür, san'at ve askerlik konularında gördüğü bu dersler, zamanın en ileri gelen bilginleri tarafından veriliyordu.

1443'de Amasya Valisi iken ölen ağabeysi Alâaddin Ali Çelebi'den sonra, tahtın tek varisi olmuştu. 11 yaşında Manisa Valiliği'ne atandı. Ve 12 yaşına bastığı yıl da, babası tahttan feragat ederek kendisinin yerine oğlunu hükümdar yaptı.

Bu feragat, tarihlerde çeşitli yorumlara yol açmıştır. Bazı tarihçiler II. Murad'ın Osmanlı ileri gelenlerinin ellerinde biriktirdikleri varlığı devlete intikal ettirmek sureti ile ikta sistemini yürürlüğe koymak istemesinden kaynaklandığını ileri sürerler. Diğer tarihçiler de II. Murat'ın, sağlığında oğlunun hükümdarlığını görmek istemesi sebebi ile bu feragatte bulunduğunu yazarlar. Ancak, 12 yaşındaki II. Mehmet'in padişahlığının devlet ileri gelenlerini memnun etmediğine bakılacak olursa, birinci ihtimal zayıf düşer.

BIZANS VE VENEDIKLILERLE BIRER YILLIK ANLAŞMA IMZALADI

MURAD Han, Balkanlarda barışı sağladıktan sonra çekilmişti, fakat Papa'nın da zorlaması ile Macar kralı bir Haçlı seferi düzenledi. 100.000 kişilik bir Haçlı ordusu Türk sınırlarını geçti. Edirne'de toplanan saltanat şûrası II. Murad'ı padişahlığa davet etmeye karar verdi. Sultan Murad önce bu daveti reddetti ise de daha sonra oğlunun: "Eğer padişah biz isek size buyuruyoruz, gelip ordunuzun başına geçin, yok siz iseniz, devletinizi müdafaa edin" demesi üzerine II. Murad daveti kabul etti. Ve Varna'da düşman ordusunu yendi. Osmanlı ileri gelenleri, Fatih adına basılan paraya hile karıştırıp eksik para bastılar. Bu, askerin maaşından indirmek demekti. Zafer kazanmış Yeniçeri buna isyan etti. Edirne'de yangın çıkarıp şehrin yarıdan fazlasının yanmasına sebep oldu. Genç padişah öfke ve üzüntü içinde idi. "Babamızın verdiği saltanatı bizden kıskandılar" diyordu. Bu durum karşısında Sultan Murad tekrar tahtına döndü 3 şubat 1451 günü 48 yaşında iken hayata gözlerini yumunca, II. Mehmed yeniden Osmanlı tahtına oturdu.

YENİ padişahı genç ve tecrübesiz gören Batılı hükümdarlar ve Bizans, ümitlere kapıldılar. Bizans ordusu, Çorlu'ya kadar olan toprakları işgâl edip, elinde bulunan şehzade Orhan'ı "Sultan" tanıdığını ilân etti. Karamanoğlu İbrahim Bey de Akşehir ve Seydişehir'i aldı. Sırplar, II. Mehmet'in tahta çıktığı zaman memleketine gönderdiği Mara Sultan'ın masraflarına karşılık Alacahisar'ı istediler. II. Mehmet, bunların hepsini kabul etti. Bizanslılarla ve Venediklilerle üç yıl süreli birer anlaşma imzaladı. Padişahın bu tutumunu yanlış değerlendiren Batılılar, Çanakkale Boğazı'nı kuşattılar. Bizans elçileri yeni isteklerde bulundu. Ve Orhan Çelebi'yi salıvermek tehdidi ile padişahı ürketmeyi denediler. II. Mehmet, susuyor ve kafasındaki planı uyguluyordu. Karamanoğlu ile anlaştı. Yeniçeri ocağını gözden geçirdi ve askeri, disiplin altında avucuna topladı.. İstanbul Boğazı'nda Yıldırım Bayezid tarafından yapılmış olan Anadolu Hisarı'nın tam karşısına, Rumeli Hisarı'nın yapılmasını emretti. Padişah ve paşaların gayreti ile 5.5 ay gibi kısa bir zaman içinde hisar tamamlandı (1452).

ŞEHRE GIRMEYE TEREDDÜT EDIYORDU

Hisarın bitirilmesi üzerine Turhan Bey oğulları emrinde, bir kuvveti Mora'ya geçirerek, Bizans İmparatoru Konstantin'in kardeşlerini baskı altına aldı. Sıra İstanbul'un fethine gelmişti II. Mehmet, saray divanını topladı, fikrini açtı. Zağnos ve Şehabettin paşalar padişahın düşüncesinden yana idiler ama, Çandarlı Halil ve bazı arkadaşları İstanbul'un fethini şüpheli görüyorlardı. II. Mehmet büyük bir sükûnetle konuşulanları dinledi ve istediği savaş kararını meclisten aldı. İlk iş olarak gönderdiği bir kuvvetle İstanbul ve çevresini yağma ettirdi. Konstantin, arkadan kuşatmanın geleceğini farkettiği için, kapıları ördürüp surları tamir ettirdi. II. Mehmet, Karadeniz kıyılarındaki kaleleri, şehrin fethine hazırlık olmak üzere birer birer ele geçirdi. Edirne'de büyük toplar dökülüyordu, bu topların her biri Edirne'den İstanbul'a 400 asker ve 60 manda gücüyle çekilebilmiştir. Ayrıca uçan alevli bombalar hazırlanmıştı. 6 nisanda kuşatma başladı, mancınıkla atılan bombalar surları aşarak şehrin içine düşüyor, İstanbul'u velveleye veriyordu. 18 nisanda adalar alındı, 22 nisan gecesi bir mucize başarılmış Türk donanması karadan yürütülüp Haliç'e indirilmişti. 5 mayısta Beyoğlu tepelerine Türk topları yerleştirildi. 26 mayısta Papa'nın teşviki ile gönderilen Macaristan elçileri Fatih'i ziyaret ederek, savaşa devam ettiği takdirde bütün Avrupa devletlerinin kendisine savaş açacaklarını bildirdiler. 29 mayıs günü sabahı da Türk topçularının açtığı kahredici ateş altında Türk yiğitleri surlara tırmanmaya başlamıştı. Bizans İmparatoru Konstantin öldü, şehir alındı ve Fatih beyaz atının üzerinde İstanbul'a girdi.

RUMLARA VE YAHUDILERE IMTIYAZ TANIDI

FETİH'le birlikte, Çandarlı Kara Halil'i ve Bizans'a âlet olmuş Orhan Çelebi 'yi idam ettirdi. Bütün dünya, Bizanslı Rumların zulüm göreceklerini bekliyorlardı. Fatih, Rumların ve Yahudilerin dinî teşkilâtını olduğu gibi bıraktı ve kendilerine imtiyaz tanıdı. Bu tolerans örneği bugün de dünya tarihçilerinin örnek saydıkları bir davranıştır.

Fatih İstanbul'u aldıktan sonra İmparatorluğun sınırlarını genişletmek için çeşitli savaşlar verdi. 1481'de yeni bir sefere çıkmak üzere iken şüpheli bir şekilde öldü. Fatih'in zehirlendiği hususundaki iddialar bugün de kuvvetlidir.

Fatih, Batı uygarlığı ile direkt teması kuran padişahlardan biridir. İtalya'dan ressam Bellini'yi davet ederek portresini yaptırdığı bilindiği gibi bazı Batı mimarlarını da davet ederek eserler vermelerini sağladığı bir gerçektir.

Fatih, Osmanlı tarihinin en büyük padişahlarından biri, belki de en büyüğüdür.

HÜSEYİN BAYKARA

(1438-1505)

KILICI kaleminden, kalemi kılıcından keskin bir Türk sultanı...
Şair, sanatkâr, fikir adamı...
Şairleri, sanatkârları himaye eden, uygarlığı yüreğinde taşıyan bir hükümdar... Tanrı vergisi güzel konuşan, güzel yazan, güzel kılıç kullanan, güzel bir adam! Hüseyin Baykara'yı tarihçiler böyle anlatıyor...

Hüseyin Baykara, Timur'un, torununun torunudur... Hükümdar soyundan gelir... Annesi Firûze Bibî, Sultan Hüseyin'in, Kutluğ Sultan Begim'den olan kızıdır. Yani Hüseyin Baykara, hem ana tarafından, hem baba tarafından hükümdarlara bağlıdır, iki kat soyludur.

Babası, kendi haline mütevazi yaşayan bir prensti. Amcası Belh hükümdarı idi. Babanın, amcanın, kavgası olmadığı halde, Hüseyin Baykara'nın kavgası vardı. Timur Oğullarının iki imparatorluğundan biri olan, Horasan'ı, Herat padişahlığı ele geçirmeyi tasarlıyordu..

VARNA'DA DÜŞMAN ORDUSUNU YENDİ

ÇOCUKLUĞU ve gençliği, Büyük Türk Şairi Ali Şir Nevaî ile birlikte geçmiştir. Çok yakın arkadaştılar. Hüseyin Baykara da Ali Şir Nevaî gibi şiirler yazıyordu. Yazdıklarını birbirlerine okuyorlar, tartışıyorlar ve gelecekte yapmayı tasarladıklarını birbirlerine anlatıyorlardı. Divanı vardır.

Ali Şir Nevaî, Hüseyin Baykara'nın cihangizlik hırsını dizginlemeye çalışmıştır. Nevaî, "En büyük sultanlık, söz sultanlığıdır." diyordu. Hüseyin Baykara, 23 yaşında idi... Saraylarda, konaklarda, şehrin bahçelerinde şiirden ve sanattan konuşmak onu doyurmuyordu. Büyük işler yapmak, büyük dedesi Timur gibi, büyük bir cihangirlik kurmak için sabırsızlanıyordu. Gözünü diktiği Herat padişahlığını ele geçirmek için, bu tahtta oturan, Sultan Yadigârı Muhammed Mirza ile çekişmeye başladı.

ORDUSU KÜÇÜK FAKAT DİSİPLİNLİ IDI...

1461'de Harezm hükümdarı oldu. Herat Hükümdarı Sultan Muhammed Mirza üzerine ordusu ile yürüdü. (1469) Ordusu küçük, fakat disiplinliydi. Adamları Baykara'nın, gözünün içine bakıyorlardı. Savaşı kazandı ve Muhammet Mirza'nın ordusu dağılarak kendisi kaçtı. Böylece, Herat tahtına oturmuştu ama, bu saltanatı uzun sürmedi. Muhammed Mirza, yeniden topladığı bir ordu ile Hüseyin Baykara'nın üstüne yürüdü. Bu sefer talih, Muhammet Mirza'ya gülmüştü. Hüseyin Baykara'nın ordusunu yenilgiye uğratıp tekrar Herat tahtına oturdu.

Gözünü cihangirliğe dikmiş Hüseyin Baykara'yı bu yenilgi yıldırmadı. 8 ay içinde, güçle yapamayacağını hile ile nasıl başaracağını düşündü ve sadece, kendisine bağlı olduğundan kuşkusu olmadığı 800 adamıyla, bu seferHerat şehrine bir baskın yaptı. Herkes uykudaydı. O kadar ki, Sultan Sultan Muhammet Mirza bile yatağında, başına geleceklerden habersiz uyuyordu. Baykara'nın askerleri saraya girdiler ve Muhammed Mirza'yı yatağında bulup onu öldürdüler. Artık Herat sultanlığı, rakipsiz olarak Hüseyin Baykara'nın eline geçmişti.

1469'da, Harezm'i de bir defa daha ele geçirdikten sonra, iki imparatorluğu birleştirerek tek başına hükümran oldu. Fakat kavga yine de bitmemişti. Zaman zaman, Muhammed Mirza taraftarlarıyla cenklere girmiş, dövüştüğü kuvvetleri ezmiş, fakat sürekli bir barışa bir türlü ulaşamamıştı. Oysa Hüseyin Baykara'nın iki ülküsü vardı: Büyük bi imparatorluk kurmak. Sonra bu imparatorluğu sulh ve sükûn içinde yönetirken, yeni bir uygarlığın fışkırması için gereken sanat ve fikir hareketlerini sürekli olarak beslemek!

ÖLÜMÜYLE, «TIMUR RÖNESANSI» SONA ERDİ

ALİ Şir Nevaî, onun önce çocukluk arkadaşı, sonra, gençlik dostu, daha sonra da akıl hocalığını yapmıştır. Birçok kaynaklar, Ali Şir Nevaî'yi, Hüseyin Baykara'nın Veziri olarak gösterirler. Oysa Nevaî, gururlu bir insandı. Ve o günlerin töresince, vezir de olsa, kendisinden daha itibarlı aşiretlerin gerisinde durması gerektiğinden, buna razı değildi. Bu nedenle başvezirlik teklifini kabul etmedi. Sadece Hüseyin Baykara'nın dostluğunu ve musahipliğini yaptı. Ancak, o kadar yetkili ve sözü geçer bir kimseydi ki, Baykara sefere çıktığı zaman, Herat onun buyruğunda olurdu.

Nitekim, Hüseyin Baykara'nın sefere çıktığı bir sırada Herat'ta, Hoca Nizamüddin Bahtiyar Semanî isyan etti. Şehir, isyancıların eline geçmek üzere idi. Ali Şir Nevaî, hemen işe koyulup isyancıları bastırdı ve şehirde sükûnu kurdu. Hüseyin Baykara isyanı haber almış, fakat bastırıldığını öğrenmemişti. Şehre girmeye tereddüt ediyordu. Bu sırada, Ali Şir Nevaî'nin gönderdiği haberciler, Hüseyin Baykara'ya isyanın Ali Şir Nevaî tarafından bastarıldığını haber verdiler ve Hüseyin Baykara, arkadasına sevgi ve minnet dolu olarak şehre girdi. Fakat Ali Şir Nevaî hükümdarı karşılamak için yola çıkmaya hazırlanırken, kalp sektesinden ölmüştü.

bu sevdiği en yakın arkadaşının ölümü, onu çok sarstı. Bizzat Baykara, Nevaî'nin sarayında matem merasimini yönetmiş ve bütün ileri gelenler, bu büyük Türk şairinin ölümü törenlerinde muhabbet hizmeti yapmışlardır.

HÜSEYİN Baykara, Türk tarihinin en büyük hükümdarlarından biridir. Onun zamanında Herat 2 milyon nüfuslu, dünyanın en büyük şehri idi. Doğu Türk dünyasının en büyük uygarlık dönemi, onun zamanında yaşanmıştır. Ancak 1505'deki ölümü, Tarih felsefecilerinin "Timur Rönesansı" dedikleri uygarlığın sonu olmuştur.

RESMİ ARKA SAYFADA

HÜSEYİN BAYKARA

ALİ ŞİR NEVAÎ

(1441-1501)

TÜRK Çağatay uygarlığının bir simgesi... faziletleri ile devrine örnek olan bir kimse...

Türk dilinin Fars diline üstün olduğunu ispatlayan ilk bilim adamı...

Çağın en ünlü şairi ve düşünürü...

Ali Şir Nevaî, Türk bilim ve sanat hayatının temel taşlarından biridir.

9 Şubat 1441'de Herat'da doğdu. Babası, Uygur Türklerinin ünlü kişilerinden Kiçkine Bahşî'dir. Herat hükümdarı Hüseyin Baykara'nın çocukluk arkadaşıdır. Hemen bütün hayatını, Hüseyin Baykara'nın yanında geçirmiş, onun en mahrem dostu, arkadaşı olarak tanınmış ve bilinmiştir. Baykara kendisine "Süt Kardeş" diye hitap ederdi.

Bir ara (1487-1488) Astarabat şehrinin valiliğini yapmışsa da, hemen Hüseyin Baykara'nın yanına dönmüş ve ömrünün sonuna kadar, bazı küçük geziler dışında, yanından ayrılmamıştır. Bazı emirlerin isyanlarını bastırmış, bu arada, kardeşi Derviş Ali'nin başkaldırmasını önlemiş, hanedan içindeki anlaşmazlıkları hallederek, Hüseyin Baykara'ya büyük hizmetlerde bulunmuştur. Baykara kendisine o derece ihtiyaç hissediyordu ki, 1499'da Hacca gitmesine bile izin vermemiştir. Bir yıl sonra, 1500 yılında, Astarabat seferinden dönen sultanı karşılamak için yola çıkarken, kalp krizine tutulmuş ve bütün ihtimama rağmen kurtarılamayarak hayata gözlerini yummuştur. Kendi yaptırdığı türbeye gömüldü. Matem merasimini, bizzat sultan, Ali Şir'in sarayında yönetti ve bütün beyler, ayakta hizmet görerek bu büyük insana son borçlarını ödemeye çalıştılar.

TÜRK DİLİNİN GELİŞMESİNE ÇABA GÖSTERDİ

ALİ Şir Nevaî. Zengin bir ailenin çocuğu olduğu için, devlet hizmetinde bulunduğu sürece hiç para almamış, kendi kesesinden yaşamış ve ülkede birçok cami, medrese, çeşme, han yaptırmıştır. Devlet hizmetlerinin dışındaki zamanını, Türk dilinin gelişmesi için çalışmalar yaparak geçirmiş ve Çağatay uygarlığının unutulmaz kişisi olmuştur.

Farisî dilini ve edebiyatını çok iyi biliyor, bu dilde büyük ustalıkla şiirler yazıyordu. 64.000 bin mısradan kurulu Hamsa'sı, Fars geleneklerine göre yazılmış bir eseridir. Hamsa'da ahlâk ve tasavvufa ait hikâyeler ve sohbetler manzum olarak yazılmış, ayrıca, Leyla ile Mecnun, Ferhat ile Şirin, İskender ve Behrem Gur hikayeleri işlenmiştir.

BÜTÜN ŞİİRLERİNİ BİR DİVAN'DA TOPLADI

GÜNÜMÜZE kadar gelen bir başka büyük eseri , 55.000 mısradan kurulu Türkçe Divanı'dır. İlk gençliğinden ölümüne yakın günlere kadar yazdığı bütün şiirler bu divana alınmış bulunuyor. Bundan başka bir de Farisî şiirlerini topladığı ayrı bir divanı vardır ki, 12.000 mısra hacmindedir. Bunların dışında, 7.000 mısralık Lisan al-tayr, "Mecalis al nafais", mektuplar, sohbetler birçok eser bırakmıştır.

Fakat en büyük hizmeti ve en büyük eseri, Türkçe'nin büyük bir dil olduğunu ispatlamak için yazdığı "Muhakemet-ül-Lugateyn"dir. 498) Islâm ve İran fikirlerine büyük eğilimi olmakla beraber, o, yalnız kendi milletini ve dilini sevmiş, onu yüceltmek için çalışmış, böylece, tarihte oynadığı büyük rolün şuuruna varmış bir Türktür. Lisan al Tayr'da "Cihanda, Türk edebiyatının bayrağını kaldırmakla Türkleri, tek bir millet, tek bir toplum haline sokmuş olduğunu" iftihar ederek söylüyor. "Seddi İskender" adlı eserinde, kendisine boşluktan seslenildiğini ve şöyle dendiğini anlatır: "Sen, kılıçsız, yalnız kaleminle Türk ülkelerini, Türk milletinin kalbini feth edeceksin!.. Onları, bir tek millet yapacaksın!.. Türk iklimleri sana aittir. Sen bu milletin sahipkıranısın."

ŞİİR, MUSİKİ, RESİM VE HATTATLIKLA UĞRAŞTI

ALİ Şir, çağına göre ileri bir tarih görüşü olan bir bilgindi. Cengiz imparatorluğunun gelişmesini anlatan. (Cihan Tarihi), Türk ırkının da tarihi sayılır. İlhanlılar ve Timurîleri ele alan "Zübdad el Tavarih" çok değerli bi giler ve belgelerle doludur.

Devlet adamı, şair olan Ali Şîr Nevaî, musikî, resim ve hattatlık ile de ilgilenmiştir. Güzel besteleri olduğunu Babürname'den, hattatlığı ve nakkaşlığını Amirî'nin Letaifname'sinden öğreniyoruz. Mir Muhammed Amin Buhari'nin musiki tarihi üzerinde yazdığı eserinde, Horasan'da ünlü "Yedi Bahr" adlı usulün, Ali Şir tarafından, kuş sesleri incelenerek vücuda getirilmiş olduğu birer birer sayılarak gösterilmiştir.

Ali Şir'e izafe edilen besteler, bugün de Horasan Türkmenleri, Fergana ve Harzem Özbekleri, Taşkent,hatta Kuzey Kafkasya Türkleri arasında çalınıp söylenmektedir.

Ali Şir Nevaî, devlet adamı idi, şairdi, bestekârdı, ressamdı, nakkaştı, fikir adamı idi ama, onun en büyük eseri "Muhakemat Al-Lügatayn" lügatları karşılaştırması adlı eseridir. Bu kitabında Türkçeyi, zamanının ve hatta günümüzün büyük dillerinden biri olan Farsça ile karşılaştırmış ve Türkçe'nin, Farsçadan daha zengin bir dil olduğunu ortaya koymuştur. Günümüzün Türkçesi, Ali Şir Nevaî'ye çok şey borçludur.

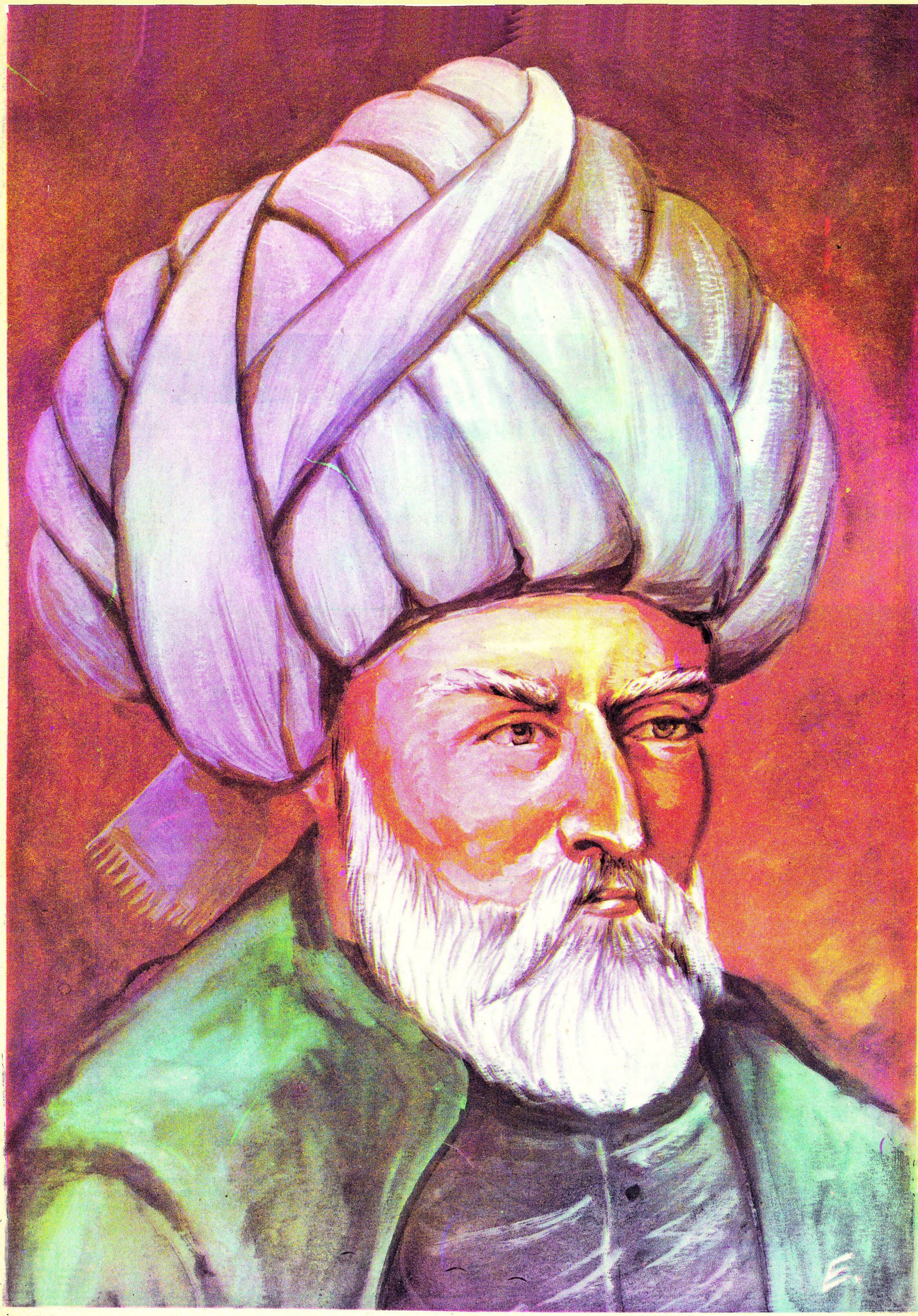

FASİKÜL 15

ALİ ŞİR NEVAÎ

PİRİ REİS
(1465-1554)

BİLGİN bir korsan... Yaman bir denizci... Dünyayı avucu gibi bilen adam... Pirî Reis, bazı kaynaklara göre Gelibolulu, bazı kaynaklara göre de Konyalı olup Gelibolu'ya yerleşmiş biri... Bütün başarılı insanların kendilerinden olmasını isteyen Batılılar, Pirî Reis'in Hıristiyan olduğunu söylerler. Ama kanıt yoktur.

1465'de doğduğu sanılıyor. Gelibolulu Kemal Reis'in yeğenidir. Amcası ile birlikte denize açılmış, İtalya sahillerini vurmuş, Akdeniz'de şanlı adını dolaştırmıştı. Ama bu maceranın iyi yanı da kötü yanı da amcası Kemal Reis'e aittir. Piri Reis'i, Osmanlı ülkesinde tanınan bir isim haline getiren olay, 1500 yılında yapılan Mora Seferi'dir.

KAPTAN-I DERYA'YI ÖLÜMDEN KURTARDI

DAVUT Paşa komutasındaki Türk donanması İnebahtı Limanı'ndan çıkmış, Navarin önünde büyük bir düşman filosu ile karşılaşmıştı. Davut Paşa, amiral gemisiyle, düşmanın amiral baştardasına rampa etti. Başka bir düşman gemisi de Davut Paşa baştardasının öteki yanına rampa edince, Davut Paşa büyük bir tehlikenin içine düştü. İşte tam bu sırada Pirî Reis, kendi gemisiyle şimşek gibi yetişip düşman gemisine rampa ederek, Osmanlı Devleti'nin Kaptan-ı Deryasını ölümden, devletini yenilgiden kurtardı.

Amcası Kemal Reis, 1511'de ölünce Pirî Reis, Barbaroslar'ın yanında görev aldı. Barbaros adına iki defa İstanbul'a gidip padişaha Barbaros'un bağlılık duygularını iletmiş ve hediyeler takdim etmişti. Pirî Reis, İstanbul'da büyük itibar görerek ağırlandı.

Sadrazam Makbul İbrahim Paşa ile birlikte yaptığı Mısır seyahati maceralı geçmiş, fakat göğe kalkan denizin dalgaları arasından sıyrılıp Mısır'a girdikleri zaman, sultanlar gibi karşılanmışlardı.

73 gün Mısır'da kaldılar. Bu fırsattan yararlanan Pirî Reis, yazdığı "Kitab-ı Bahriye" adlı kitabını, sadrazam eliyle Padişah Kanunî Sultan Süleyman'a ulaştırma fırsatını ele geçirdi.

ADEN'İ PORTEKİZLİLERİN ELİNDEN KURTARDI

MISIR Kaptanı Solak Ferhat Bey, Yemen Valiliği'ne gönderilince, yerine Pirî Reis tayin edildi. Pirî ilk iş olarak, evvelce Türkler tarafından feth edildiği halde, tekrar Portekizlilerin eline geçen Aden'i kurtardı. (26. Şubat. 1548). Fakat, Hürmüz Boğazı'na dışardan hâkim olan Maskat kalesi ile, içerden hâkim olan Hürmüz adası, Portekizlilerin elinde olduğu için, ticaret gemilerini vuruyorlardı. Kanunî, bu adaların alınmasını Pirî Reis'e buyurdu. Pirî Reis, 35 gemiden oluşan Mısır filosunu alarak Hind Denizi'ne açıldı. (1551) Arabistan yarımadasının Güney Doğusundaki Maskat'i zapt etti. Portekizlilerin, yüksek bordalı 70 gemisiyle savaşa tutuştu. Düşmanını yenmekten başka, düşman amirali Zoas De Lisboa'yı da esir etti. Bazı düşman gemileri kaçabilmişti. Bunları izledi, sığındıkları Hürmüz adasındaki kaleyi kuşattı. Fakat düşüremedi. Frenklere yardım ettikleri için şehri yağmalattı. Oradan Basra'ya gelip Kubat Paşa'dan yardım istedi.

Kubat Paşa Pirî Reis'e çok sert karşılık verdi: "Sen Müslümanlara zulm ettin, mallarını yağma ettin." diyordu. Pirî Reis'i tutuklamak ve elindeki malları almak istiyordu. Pirî Reis, Portekizlilerin kendisini izleyerek Basra Körfezi'ni kapamak hazırlıklarına giriştiğini duyunca, tutsak düşmemek için, bir kısım kadırgalarıyla denize açıldı ve Süveyş'e döndü.

MISIR'DA YARGILANDI VE İDAM EDİLDİ

BASRA Valisi Kubat Paşa, İstanbul'a durumu bildirmiş ve Pirî Reis'in Müslüman ahaliyi yağmaladığını, onlara zulm ettiğini söylemişti. Padişah, hangi sebeple olursa olsun, Müslüman ahaliye ve tebasına zulm edilmesini kabul edemezdi. Padişah bir dîvan kurularak Pirî Reis'in Mısır'da muhakeme edilmesini buyurdu. Kurulan dîvan Pirî Reis'i, iki noktadan suçlu görüyordu. Hürmüz kuşatmasının kaldırılması ve Basra'da öteki gemileri yüzüstü bırakarak birkaç gemi ile Mısır'a gelmesi...

Pirî Reis'in savunması, dîvanı tatmin etmedi ve kafası kesilmek suretiyle cezalandırılması kararlaştırıldı. Pirî Reis kocamış, seksen yaşını aşmıştı. Kararı sükûnetle dinledi ve iki rekat namaz kıldıktan sonra, cellada boynunu teslim etti.

Pirî Reis, "Kitab-ı Bahriye" adlı kitabı ile bütün dünyada ünlüdür. Akdeniz'in en mükemmel haritasını çizen, yine Pirî Reis'tir. Amerika'nın bulunmasından önce, bir dünya haritası çizen ve bunu Yavuz Sultan Selim'e Mısır'da sunan Pirî Reis, haritasına Amerika kıtasını da koymuştu. Bugün bile bu bilimsel sır, çözülmüş değildir.

Devletine büyük hizmetleri, dünya bilimine saygıdeğer katkıları ve Akdeniz yalılarına masal gibi söylenen kahramanlıkları kalan Pirî Reis, Türk milletinin adını saygı ile andığı ve anacağı bir kahramandır.

RESMİ ARKA SAYFADA

PİRİ REİS

YAVUZ SULTAN SELİM

(1470-1520)

ADI gibi, hükümdarlığı da YAVUZ bir padişah... Yaman iki devletle boğuşmuş, Şah İsmaili de, Toman Bey'i de yere sermiştir...

1470 yılının 10 ekiminde Amasya'da doğdu. Babası İkinci Beyazıt, anası Dulkadiroğlu Bozkurt Bey'in kızı Gülbahar Hatun'dur. Kişilikli, ölçülü, cesur bir kadındı. Oğlunu da öyle yetiştirmiştir. Sağlam bir öğrenim görmüştü. Cengiz töresinin "At, Kılıç, Avrat" felsefesini benimsemiştir. Çok genç yaşta, Trabzon Sancak Beyliği'ne getirildi.

Babasının gevşek yönetimi Anadolu'yu, çeşitli yıkıcı akımların cirit attığı bir alan haline getirmişti. Doğu'da, İran'ın başında bulunan Türk asılı Şah İsmail, yazdığı Türkçe şiirler, gönderdiği halifelerle Şiî'liği yayıyor, kendi adını, Şiî'liği kullanarak efsaneleştiriyordu. Yıl geçmiyordu ki, bir Şiî ayaklanması patlamasın...

Öte yandan, Anadolu'nun güneyindeki Dulkadiroğulları'nı himayesi altına alan Mısır Memlükü, Hilafet sancağı ile Anadolu'daki Müslümanları ayaklandırmaya çalışıyordu. Bir yandan Hilafet, bir yandan Şiî'lik, Anadolu'yu tehlikeli bir bölge haline getirmişti. Yavuz Selim, bütün bunları görüyor ve babasının, olaylara seyirci kalması onu kahrediyordu.

Bu durum, yeniçerileri de. saray ileri gelenlerini de üzmekte idi. Yeniçerilerin gözü Yavuz Selim'de, bazı saray erkânının ümidi Şehzade Korkut'ta idi. Selim, Sancak Beyliği'nin değiştirilmesini ve İstanbul'a yakın bir yere alınmasını istedi. Arkasından, babasının elini öpmek bahanesiyle İstanbul'a geldi ve yeniçerilerin yardımı ile tahtı ele geçirdi. Bu sırada babası öldü. Kardeşleri, taht üstünde hak iddia ettiler. Yavuz, bütün bunların içinden sıyrılmasını bildi, kardeşlerini bertaraf etti ve devleti tek başına eline aldı.

GÖZÜPEK ve amansızdı. Bağışlaması yoktu. Yanılan, yanılgısını kellesiyle ödüyordu. İran'a bir sefer hazırlandı. Ordunun gerisini güven altında bulundurmak için Anadolu Şiî'lerini kılıçtan geçirdi. Oysa, kendi askerleri arasında da Şiî'ler vardı ve Şah İsmail'in üstüne gitmek istemiyorlardı. Şah İsmail ise, bütün umudunu mesafeye bağlamıştı. Durmadan geri çekiliyordu. Sonunda ordudaki bütün huzursuzluk yüze çıktı. Padişahın çadırına kurşun atacak kadar işi ileri götürdüler.

Yavuz, çadırından çıkarak kendisine kurşun sıkan askerlerine kısa bir konuşma yaptı. "Karılarının koynunu özleyenler, geri dönsün, er olan peşimden gelsin. Ben tek başıma da düşmana giderim" deyip atını tepikledi. Yeniçerililer, yaman bir serdarları olduğunu farketmekte gecikmediler. 23 ağustos 1514'de Şah İsmail'in ordusu ile Osmanlı ordusu Çaldıran'da karşılaştılar. Yavuz, askerini dinlendirmeden İran ordusuna çullandı. Sabahtan akşama kadar devam eden, tarihin en korkunç imha savaşından sonra, İran ordusu parça parça oldu. Şah İsmail,tahtını, karısını bile bırakarak kaçtı. Yavuz, 6 eylül 1514'de Iran'ın merkezi olan Tebriz'e girdi. İran, dize gelmiş, Anadolu'nun fethi tamamlanmış, Şiî gailesi ortadan kaldırılmıştı.

DEHŞETLİ BİR SAVAŞ OLDU

SIRA, Hilâfet propagandası ile Anadolu'yu kaynatan Mısır'a gelmişti. 5 haziran 1516'da ordusu ile Üsküdar'a geçti ve 24 ağustos 1516'da iki ordu Mercidabık'da karşılaştılar. Tarihin en dehşetli savaşlarından biri oldu. Mısır Memlûkü Kansu Gavrî, savaş meydanında öldü. Zafer, yine Yavuz'da idi. Sinan Paşa komutasındaki ordunun bir parçası, Mısırlıların peşine düşmüş, Gazze'de parlak ve yeni bir zafer daha kazanmıştı.

Şimdi sıra, düşmandan daha korkunç bir düşman olan, Tih çölünden geçmeye gelmişti. Yol uzundu, su yoktu, güneş ordunun beyninde kaynıyordu. Bugün de modern orduların örnek olarak benimsedikleri bir ikmal teşkilâtı planı yapıldı. Sahra geçildi. Osmanlı ordusu, Kahire'ye 15 kilometre mesafedeki Ridaniye'de Memlük ordusu ile karşı karşıya geldi.

Memlüklerin yeni hükümdarı Toman Bey, ordusunun bir kanadını Nil nehrine dayamış, bir kanadını da El Mukaddem Dağı'na yaslamıştı. Derin bir hendek de orduları birbirinden ayırıyordu. Yavuz, beklenmedik bir şey yaptı. Çok sarp olan El Mukaddem Dağı'nı gece dolanarak aştı ve 22 ocak 1517'de Mısır ordusuna arkadan saldırdı. Mısırlılar, cepheden yapılacak bir saldırıyı beklerken, arkalarından hücuma uğramaları karşısında afalladılar. İki taraf da ölüm kalım savaşı veriyordu. O kadar ki, Toman Bey Türk ordugâhına kadar girmiş Yavuz Sultan Selim sandığı birisinin kellesini bile almıştı. Fakat, Yavuz'un kuvvetlerine dayanamadı ve Osmanlı kılıçları altında can verdiler. 30 ocak 1517'de Kahire düştü.

KAHİRE'Yİ YENİDEN İMAR ETTİ

YAVUZ, kışı Mısır'da geçirdi. Kahire'yi yeniden imar etti. Elyazması kitapları İstanbul'a gönderdi. İstanbul'a dönerken, "Emanat-i Mukaddese" (Kutsal Eşyalar) ile birlikte, son Abbasi Halifesi Mütevekkili de beraberinde getirdi. Mütevekkil, Hilafeti, Yavuz Sultan Selim'e gönül rizasıyla devrettiğine dair bir belge imzalamış, böylece Hilâfet, Osmanlılara geçmiştir.

Yeni bir sefere hazırlanırken, Yavuz, 21 eylül 1520'de hastalanarak öldü. Tarihin en büyük hükümdarlarından, komutanlarından biri daha böylece dünyadan göçtü.

BABÜR ŞAH

(1483-1530)

TEK başına Türk - Hint İmparatorluğunu kuran bir irade...

Küçük ordusu ile, on katı orduları yenen yaman bir komutan...

En büyük kuvvetin "akıl" olduğunu fark eden ince bir politikacı...

Osmanlı İmparatorluğu'nun temel fikirlerini, devletinde başarı ile uygulayan bir Türk...

Şair, tarihçi, fikir adamı, velhasıl büyük bir insan!...

Gazi Zahireddin Muhammet Babür, 1483 yılında, Fergana'nın Andıcan kasabasında doğdu. Baba tarafından Timur soyuna, ana tarafından Cengiz soyuna bağlı idi. Babası bir kazada ölünce, daha 11 yaşında iken tahta çıktı. Fergana Emiri oldu.

Bu yaşta bir gencin tecrübesizliğinden yararlanmak isteyen akrabaları, dayıları, amcaları ayaklandılar... Fergana Emirliği'nde hak iddia ediyorlardı. Babür, bunlarla ayrı ayrı boğuştu. Yendi, yenildi, fakat mücadeleyi ne bıraktı, ne usandı. Yaşının çok üstünde bir bilgi ve maharet gösteriyor, her gün yeni bir savaş, yeni bir başarı ile hem olgunluğunu kanıtlıyor, hem taraftarlarını çoğaltıyordu.

Fakat bir an geldi ki, Babür'le birlikte hareket eden Timur soyundan gelenler, yorgun düştüler. Buna karşılık, boğuştukları Şibanîler kuvvetlendi. Babür, zaferi de yenilgiyi de tatmıştı. Yüzlerce tehlike içinde yaşamış, bunlardan sıyrılabilmiş ve her seferinde bahtının yıldızına inanmıştı. Babasının hüküm sürdüğü bu topraklarda artık huzur kalmamıştı. Tıpkı Selçukiler gibi, tıpkı Osmanlılar gibi, öz yurdunu bırakıp yeni bir vatan aramaya karar verdi.

KABİL'İ, KENDİSİNE BAŞKENT SEÇTİ

TOPLADIĞI Türk ve Moğollardan oluşmuş bir kuvvetle güneye yöneldi, Hindikuş Dağları'nı aştı ve Kâbil'i ele geçirmeye muvaffak oldu (1504). Bu, tasarladığı büyük devletin ilk merhalesi idi. Kabilde, bazı adaletsizlikler haksızlıklar yaptıları. Babür, yerli halka iyi davranmayan bu askerlerini -tıpkı Osmanlılar gibi- şiddetle cezalandırdı. Kendi hükümdarlarının çeşitli haksızlıklarını neredeyse kanıksamış bulunan halk, Babür'ün gösterdiği bu adalet karşısında, onu sevdiler ve şiddetle desteklediler.

Babür, Kabil'i kendisine başşehir seçti. Ele geçirdiği toprakları, askerleri ve komutanları arasında -tıpkı Osmanlıların yaptığı gibi- bölüştürdü. Özbek kılıcından ürküp Semerkant'tan ve öteki şehirlerden kaçan insanları, topraklarında yerleştirdi ve üretime geçirdi. İnce bir politikacı örneği vererek bir taraftan Efganlılarla, bir taraftan Şaybak Hükümdarı Şah İsmail ile ittifak kurup, babasının topraklarında hüküm süren Şaybak Han'ı yendi ve topraklarını Türkistan'a kadar genişletti...

HİNDİSTAN'A 5 SEFER DÜZENLEDİ

GENÇ Babür Şah artık gözünü Güneye, Hindistan'ın zengin topraklarına dikmişti 1511'de Semerkant ve Buhara'yı ele geçirdikten sonra ordusunu düzenledi, ateş gücünü artırdı ve 4 Şubat 1519'da Sint Nehrini sallarla geçti ve Pencap ve havalisindeki toprakları ele geçirdi.

Hindistan üzerine ayrı, ayrı beş sefer düzenlemiştir. Her seferinde karşısına çıkan üstün kuvvetleri yenmiş, küçük ordusu ile büyük orduları dağıtmıştır. 5'inci seferinde Delhi tahtında oturan İbrahim Lodi'nin yüzbin kişilik ordusu ile karşılaştı. Ayrıca bu ordunun içinde 1000 kadar da fil vardı. Oysa Babür'ün ordusu sadece 13.000 kişi idi.

İbrahim Lodi, askerlerine olduğu kadar, fillerine güveniyordu. Babür ise, tam bir disiplin içinde yetiştirdiği askerlerine ve bir de ateşli silahlarına bel bağlamıştı. Savaş başladı. Ön saftaki filler, Babür'ün askerlerini ilk anlarda bocalattı iseler de Babür'ün topları gümbürdemeye başlayınca, filler ürktü ve asker bozuldu. Sultan İbrahim'in dövüşken askerleri, bütün cesaretlerine ve sayılarının üstünlüklerine rağmen, Babür askerlerinin kılıçlarından kurtulamadılar. (29 Nisan 1526).

ARTIK Babür'e, dünyanın en zengin, en esrarlı, en bereketli ülkesi açılmıştı. Savaşta ölen İbrahim Lodi'nin toprakları bundan böyle Babür devletinin sınırları içine girmişti. Babür orduları Delhi'ye, Agra'ya girdi. Artık Türk - Hind İmparatorluğu kurulmuş bulunuyordu.

Babür, Hindistan'ın racalar,, sultanlar tarafından ezilen halkına, adalet ve şefkatle davranıyordu. Bu tutumu ona büyük başarının yollarını açtı. Fakat ordusu, hem yorgun düşmüş, hem Hindistan'ın iklim şartları askerleri bezdirmişti. Bazı Hind emirleri, çapulcu şeyhler, halkı ayaklandırıyor ve ordunun ikmal yollarını ikide bir tehlikeye sokuyordu. Babür'ün Moğol - Türk askerleri de bu, yağmurları tufana, güneşi cehennem ateşine benzeyen ülkede ilerlemekten bıkmışlardı. Geri dönmek istediklerini Babür Şah'a ilettiler. Babür Şah, -tıpkı İran seferinde Yavuz Selim'in yaptığı gibi- askerlerinin karşısına çıktı ve ateşli bir konuşma yaptı: "Ben size zaferler, ganimetler veriyorum. Siz beni bırakıp gitmek istiyorsunuz. Bunu ivice bilmelisiniz ki, gitseniz bile, ben yalnız başıma burada kalırım ve maksadıma ulaşırım.

Konuşması askerlerini uyardı ve tekrar zafer yollarına düştüler. Racalar, Babür'e karşı direniyorlardı. Babür bunların hepsini itaat altına aldı. Ve en büyük güç olan Raçput Hanı Ranâ Sanga üstüne yürüdü. 16 Mart 1527'de Kavna mevkiinde iki ordu karşılaştılar. Babür, sayıca üstün ve dövüşken Raçpu ordusunu üstün strateji ve ateşli silahların yardımı ile yendi ve böylece bütün Hindistan'ı üzerinde tam bir egemenlik sağladı.

AYNI ZAMANDA EDEBİYATÇI VE TARİHÇİ İDİ

BABÜR Şah, sadece bir devlet kurucusu, bir komutan ve yönetici değil, aynı zamanda edebiyatçı ve tarihçi idi. Çağatay edebiyatının tanınmış şairlerindendir. Ali Şir Nevaî'den sonra akla gelir. Türkçe ve Farsça yazmıştır. Çağatay nazım sanatındaki ustalığını şiirlerinde, nesrindeki başarısını da "Babürname" adı ile kaleme aldığı gezi anılarını ve şeceresini anlatan kitabında örneklemiştir. Babürname, hemen bütün dünya dillerine çevrilmiş ünlü bir eserdir. 25 Aralık 1530'da Agra'da 47 yaşında iken hayata gözlerini yumdu.

RESMİ ARKA SAYFADA

BABÜR ŞAH

TURGUT REİS

(1490-1574)

YİĞİTLERİN harman olduğu 16'ncı yüzyıl Akdeniz'inde, yiğitlerin başeğdikleri bir yiğit!.. Barbaros'un "benden üstündür" dediği denizci... Batı'nın en büyük amirali olan Anderya Dorya'yı yenmiş, hem yenilmiş bir amiral... Akdeniz kıyılarını adı ile titretmiş bir bahadır... Frenk gemilerinde forsalığın bile çürütemediği yaman bir Osmanlı...

1485 yılında Muğla'nın bir köyünde doğdu. Babası fakir bir çiftçi... Turgut, gözünü budaktan esirgemez, attığı taşın altına koşan bir haşarı çocuk... İyi ok atıyor, iyi güreş tutuyormuş... Kabına sığmadığı için, köyüne de Muğla'ya da sığmamış; günün birinde, limanlardan birinden bir Türk gemisine levend yazılıp Akdeniz'e açılmış... Böylesine bir yiğidi, ancak deniz paklar...

BARBAROS'UN KARDEŞLERİ İLE BİRLEŞTİ

KISA bir zamanda Turgut, kendisine bir gemi uydurmuş ve adamlarını topladığı gibi, ver elini Cerbe adası!.. Cerbe Adası, o yıllarda, korsanların harman olduğu yer... Her milletten bileğine güvenen, Cerbe adasındadır. Burada, Barbaros Hayrettin'in kardeşleri de var. Turgut, Barbaros'un kardeşleriyle arkadaş olur. Birleşirler, Hıristiyan sahillerini velveleye verirler. Artık, Barbaros'un büyük filosundadır.

Gemi bağlamaları, sahil yağmaları gırla gider. Turgut'un adı artık bütün Akdeniz kıyılarını tutmuştur: Dragot... Derken, 1538 yılının 27 eylülüne geliriz. Anderya Dorya, bütün Hıristiyan devletlerinin donanmasını arkasına takmış, Ehlisalip Donanması halinde Preveze önlerine gelmiştir. Tarihin en büyük kalyon savaşı yapılacak. Barbaros, bütün gemicilerini toplar. "Düşman sayıca üstün. Biz Preveze limanında mı kalalım, açıkdenize mi çıkalım?.. Ne dersiniz?.." deyince, Turgut Reis, Barbaros'un yürekten dilediği cevabı patlatır: "Açık denize!" Sonunda karar da öyle çıkar. Turgut Reis, gönüllü gemileri yönetir bu savaşta ve Anderya Dorya'nın koca kalyonlarını, baştargalarını biçer geçer...

Turgut'un Akdeniz günlerinde bütün Avrupa sahilleri, dehşet yıllarını yaşamıştır. Fakat, bir gün, "Leventler, az biraz soluklansınlar, gemiler yağlanıp perketilsin, ben de birkaç gün Gerallata'nın hamamlarında kemiklerimi yumuşatırım" deyip Korsika arasının limanına yanaşınca, Anderya Dorya'nın gemilerini de limanı da kapatır. 1540 yılının 15 haziranında bir baskın!.. Turgut yenilir ve tutsak edilir. Akdeniz'i tir tir titretmiş koca Turgut, şimdi bir baştardanın küreklerinde forsalık ediyor!

Gemilerin kürekleri çürür ama, Turgut'un çelikten bilekleri çürümez. Sonunda gemide kalmasını sakıncalı bulanlar, Turgut'u götürüp Cenova zindanlarına kapatırlar...

BARBAROS, TURGUT REİS'İ KURTARIR

DERKEN, 1543 yılı gelir. Piyale Paşa komutasındaki Türk donanması, Fransız Kralı'na yardım için İspanya sahillerini hallaç pamuğuna çevirdikten sonra, Barbaros, gemilerin bir bölümünü alır, Cenova limanına dayanır: "Verin Turgut'u!.." Cenovalılar bakarlar ki, çare yoktur. Barbaros'un isteğini yerine getirirler ve zindandan Turgut Reis'le, Salih Reis'i çıkarıp Barbaros'a teslim ederler! İki büyük dost, iki büyük denizci, kucaklaşırlar böylece...

1546'da Barbaros ölünce, Kaptanıderyalık, Turgut Reis'e düşerdi. Ama saray fitneleri ve fiskosları yüzünden bu makam Turgut Reis'e verilmedi. Elbette, yüreği burkulmuştur Turgut'un... Fakat sesini çıkarmadı. Tam bu sırada, Haclılar'ın serrinden Cezayir tehlikeye düşmüştü. Koştu Turgut, bunu padişaha haber verdi. Padişah bu hizmetine karşılık Kariyeli Sancak Beyliği'ni verdi Turgut'a... Bu üçüncü sınıf bir hizmet yeri idi. Memnun kalmadı. Fakat Kanunî, "Kim Tunus'u alırsa, beyliğini ona vereceğim" demişti.

DİN GÜCÜ, MİLLET AŞKI İLE VURUŞTU

TURGUT Reis, donanma ile birlikte Malta adasına geldi. Burası bir korsan yuvası idi. Kuşatıldı. Eğer Sinan Paşa, Turgut'un dediklerine kulak verseydi, ada alınmış, devletin bayrağı kalenin burcuna çekilmişti. Ama olmadı. Tunus'a varıldı ve Turgut, din gücü, millet aşkı ile vuruştu. Tunus alınmıştı. Fakat yine saray oyunları başladı. Tunus Beyliği'ni Turgut Reis'e vermediler.

Ama Turgut, bu sefer kararlı idi. Atladı, Edirne'ye gitti. Edirne'de selâmlık alayında iken Kanunî'nin önüne çıktı: "Bize Tunus Beyliği vaad etmiştin Sultanım... İşte sana Tunus'u getirdik... Hani beylik?.." deyiverdi.

Padişah, vaadini de, sarayda dönen oyunları da hatırlayıverdi. Gülümsedi yaşlı deniz kurduna, geçti. Ertesi gün ferman çıkmış, Turgut Reis, Tunus Bey'i olmuştu. Koynunda fermanıyla geldi, oturdu. Ama İtalyanlar, hele İspanyollar telâşa düştüler. Korsanken başedemedikleri Turgut'la, Osmanlı beylerbeyisi olarak nasıl geçineceklerdi. Büyük bir donanma topladılar. Haçlı sefer hazırlandı. 14 mayıs 1560 tarihinde Cerbe sularında iki donanma kozlarını pay etmek için karşılaştılar. Kaptanıderya, Piyale Paşa'nın komutasındaki donanma, Turgut Reis'in aklı ve ustalığı ile, Haçlı donanmasını parça parça etti.

Malta Kuşatması'na katıldığı sırada, ateş hattında "Ha yiğitlerim" diye askeri yüreklendirirken şehit oldu. (22 haziran 1576) Onunla Akdeniz, en yiğit ve savaş ustası dostunu kaybetmiştir.

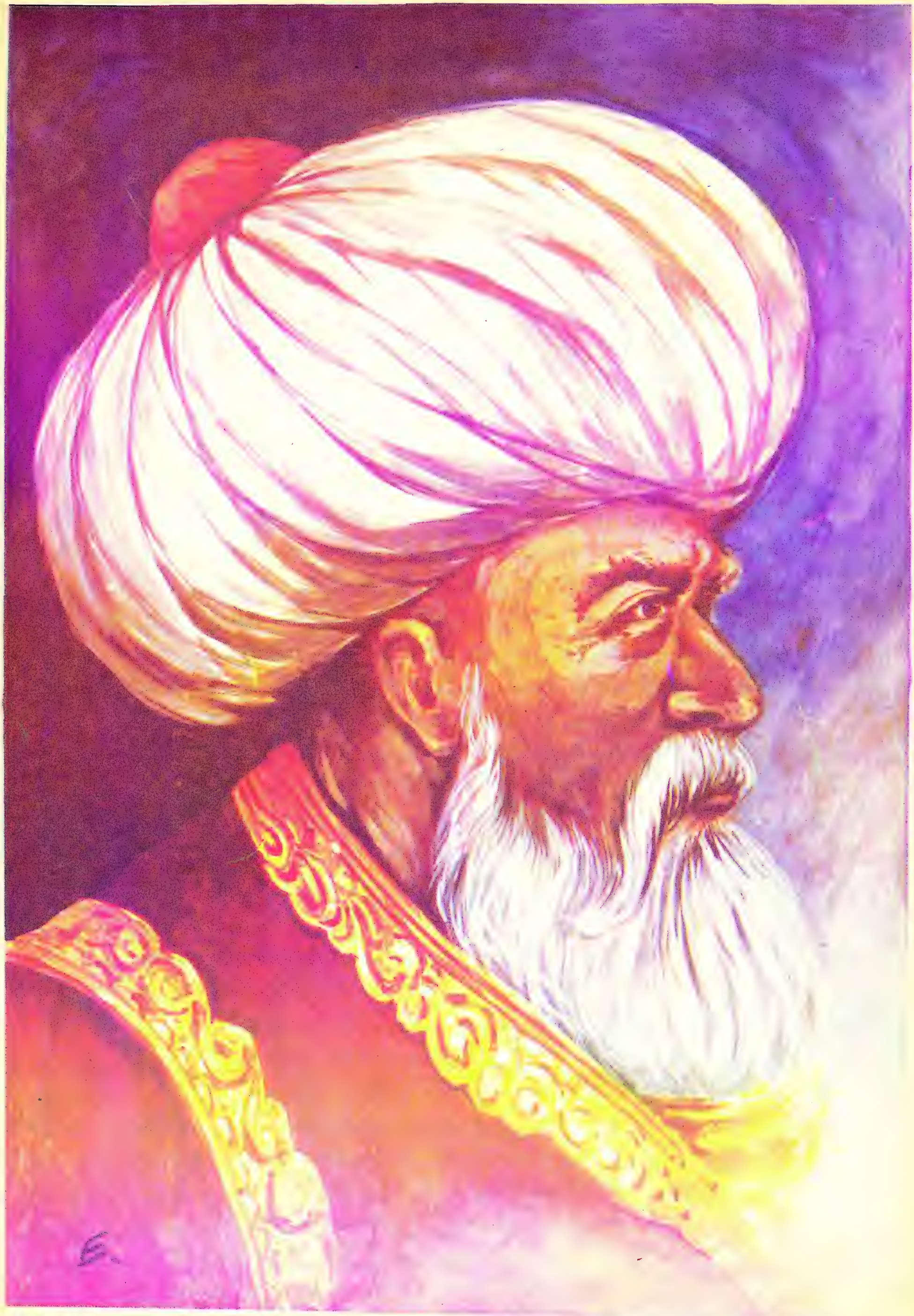

MİMAR SİNAN

(1490-1588)

ÇAĞIMIZIN ünlü mimarı Wright, "Hiç kimse, yıldızlı gökyüzünü, birkaç direğin üstüne oturtmasını, Sinan kadar becerememiştir" diyor. Eğer bugün dünyada estetik kubbe sanatı ve bir hesap-kitap mucizesi, varsa, bunu, Türklerin büyük mimarı Sinan'a borçludur. Estetik kubbe, ne Arap'tır ne de Bizans... Türktür. Kubbe bugün de, dokunulmaz ölçülerine Sinan'ın hendese kafasında ve hesabında ulaşmıştır. Günümüzün modern mimarisi, Sinan'ın attığı temeller üstünde yükseliyor.

Sinan'ın Osmanlı sınırlarından taşarak bir dünya mimarı olmasının sırrı, BAKMASİNİ ve GÖRMESİNİ bilmesindedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun fışkırma ve yayılma devri olan 16'ncı yüzyılda Türk orduları nereye gitti ise, oralara giden ve gittiği yerlerdeki sanat eserlerini kafası ve ruhu ile inceleyen Mimar Sinan, baktığı eserlerde aradıklarını görmesini bilmiş ve sonra, bütün bunlarla beraber ve bunların dışında yepyeni bir mimarî ortaya koymuştur.

1490'da Kayseri'nin Ağırnas köyünde doğdu. 1512'de bir devşirme grubu ile İstanbul'a geldi ve "Acemi Oğlanlar" okulunda okudu. Bu sırada, İstanbul'un eşsiz sanat eserlerini inceledi. Yavuz Sultan Selim ile birlikte Çaldıran seferine katıldı. 1516'da Mercidabık ve Ridaniye savaşlarına girdi. Yavuz Selim'le birlikte Kahire'de kaldı. Mısır firavunların ehramlarını, saraylarını, mabetlerini, Kölemen sultanlarının eserlerini, Araplar döneminin camileri, köprülerini bir bir gözden geçirdi.

ORDUDA BİRÇOK SEFERLERE KATILDI

RODOS seferine katıldı ve bu seferden sonra Sekban sınıfına geçti. Rodos'ta da Yunan mimarîsini tanıdı. 1526'da Kanunî Sultan Süleyman'ın Mohaç Meydan Savaşı'na katıldı. Macaristan'ın başşehri Budin'e girdi. Orada, sarayları, kiliseleri inceledi. Kanunî'nin Bağdad seferinde yine orduda idi. Bağdad'a giren ordu ile birlikte, Arap mimarisinin en parlak eserlerine irfan gözü ile bakmasını bildi. Bu sırada önce Haseki, sonra Subaşı tayin edildi.

Boğdan seferinde ordunun Prut Nehri'nin geçmesi gerekiyordu. Kurulan köprüler tutmuyor, kazıklar çöküyor, akıntı köprüyü sürüklüyordu. Padişah, bu işin üstesinden gelecek birinin bulunmasını emretti. İkinci Vezir Lütfi Paşa, Sinan'ı tanıyor, güveniyordu. Padişah'a tavsiye etti. Kanunî, Sinan'a: "Göreyim seni... Şuraya bir köprü kur... Askerim üstünden geçsin... Ama başaramazsan, sen bilirsin!.." dedi. Sinan önce akıntıyı, sonra bataklığı inceledi, gözledi ve 13 gün içinde bir köprü kurdu. Askerler üzerinden bütün ağırlıklarıyla geçtiler. Padişah Sinan'a: "İşe yarar atammışsın!" diye iltifat etti.

1539'da Lütfü Paşa sadrazam olunca, Sinan da mimarbaşılığa getirildi. Böylece, Osmanlı uygarlığına mührünü basan Mimar Sinan, 49 yaşında toplumuna ve kendisine şerefler katacak işine başlamış oluyordu.

BİRÇOK SARAYLAR, MEDRESE VE CAMİLER YAPTI

İLK büyük eseri, 1544'de başlayıp, 1548'de tamamladığı Şehzade Camisi'dir. Kanunî Süleyman, "Şehzadeler Güzidesi" diye övdüğü oğlu için yaptırdığı bu caminin, bir abide-eser olmasını istiyordu. Medresesi, türbesi, imareti, tabhane ve misafirhanesi ile tam bir külliyedir ve gerçek bir sanat değeri taşımaktadır.

Sinan, bundan sonra birçok saraylar, medreseler, camiler, türbeler yaptı. İstanbul'u içme suyuna kavuşturmak için, ünlü Bentler'i inşa etti. Ünü, bütün ülkeyi tutmuş, nerede bir eser yapılacaksa, ondan yardım istemek usul haline gelmişti. Sinan, her yere yetişiyor, pilanlar yapıyor, uygulamasını kontrol ediyor ve mimarîde Osmanlı — Türk çizgisini ebedileştiriyordu.

KANUNİ, GÜZEL BİR KÜLLİYE YAPTIRMAK İSTEDİ

KANUNİ, dünyanın en büyük ve en güçlü imparatorluğunun başında bulunan bir Padişah olarak, ülkesinde yapılan bütün eserlerden daha büyük, daha muhteşem, daha sanatlı ve güzel bir külliye yaptırmak hevesindeydi. Bunun mümkün olup olmadığını Sinan'dan sordu. Yaptıracağı bu külliyeye, kendi adını verecekti... Sinan, alçakgönüllülüğünden hiçbir şey kaybetmeden, "Devletinizde her şey mümkündür" dedi.

Süleymaniye'nin temeline ilk harcı, çağının en ünlü alimî olan Şeyhülislam Ebussuut Efendi koydu. İnşaat başladı. Sinan, Ayasofya'nın kubbesinden daha büyük ve daha estetik bir kubbeyi, caminin üstüne kondurmak istiyordu. Çekemeyenler, Sinan'ın düşmanları harekete geçtiler. Bunların başında Sadrazam Rüstem Paşa da vardı. Bunlar, bu kadar büyük bir kubbenin tutturulamayacağını, maazallah çökerse, yüzlerce müminin ölümüne sebeb olacağını ileri sürüyorlar ve Sinan'ın bu yüzden inşaatı bitirmeyi geciktirdiğini söylüyorlardı.

Kanunî bir gün camiye geldi ve inşaatın ne zaman biteceğini sordu. Sinan, "İki ay içinde" dedi. Çevresindekiler, bu kadar kısa bir zamanda inşaatın tamamlanamayacağını söyleyerek Sinan'ı uyarmak istediler. Fakat o fikrinde direndi ve iki ay sonunda caminin anahtarlarını cihangir hükümdara götürdü.

BİRBİRİNDEN ÜSTÜN İKİ ESER...

KANUNİ'den sonra yerine Padişah olarak gelen 2. Selim için de Edirne'de, Selimiye Camisi ve külliyesini inşa etmiştir. Sinan, "Kalfalığımda Süleymaniye'yi, ustalığımda Selimiye'yi yaptım" der. Biri birinden üstün iki eserdir. Dünya mimarî anıtları arasında yer alırlar. Michel Ancelo'nun Roma'daki Sent Piyer Kilisesi ile Selimiye, mimarlık tarihinde, birbirlerine karşı ayrı ayrı üstünlükleri olan, fakat birbirlerinden üstün olmayan iki eser olarak eleştirilir.

Sinan Osmanlı ülkesi içinde 84 cami, 52 mescit, 57 medrese, 7 darülkurra, 22 türbe, 17 imaret, 3 darüşşifa, 7 su yolu ve su kemeri, 8 köprü, 15 kervansaray, 33 saray, 6 mahzen, 32 hamam yapmış ve bırakmıştır. Bugün de Türk ve dünya mimarisine atılmış en büyük imza olarak bilinmektedir.

RESMİ ARKA SAYFADA

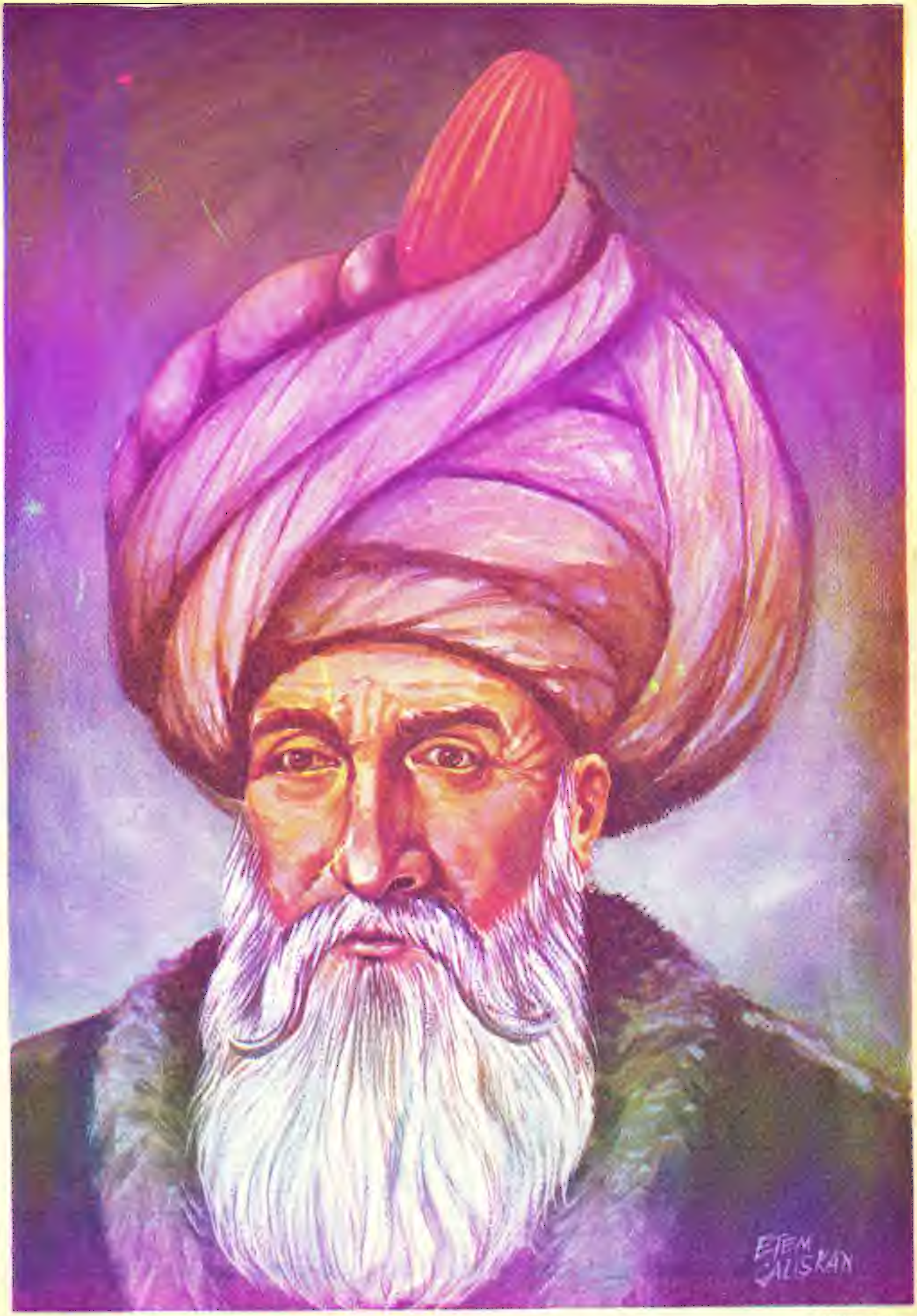

MIMAR SİNAN

FUZULÎ

(1494-1555)

YALNIZ Türk edebiyatının değil, dünya edebiyatının en lirik şairlerindendir. Divan kalıpları içinde yazıyordu. Fakat bu kalıplara koymayı başardığı lirizmi ne kendisinden önce gelen şairler, ne de kendisinden sonra gelenler, bu ölçüde başaramamışlardır:

"Ah eylediğim serv-i hiramanın içindir
Kan ağladığım gonce-handanın içindir.
Yaktım tenimi vasl günü şem tek amma
Bil ki bu tedarik şebi hicranın içindir."

"Senin, servi boyun için, ah ediyorum - Gonca dudakların için, kan ağlıyorum - Kavuşma günün için, vücudumu mum gibi yaktım - Ama bil ki bu hazırlık hep ayrılık gecen içindir!"

Asıl adı Mehmet'tir. "Fuzulî" —Divan şiirinde gelenek olduğu için— takma adıdır. Kerbelâ'da dünyaya geldi. Doğum tarihi üzerinde değişik söylentiler var. Genellikle 1494 olarak kabul edilmiştir. "Bayat" adlı bir Türk kabilesinden gelmektedir. Bazı kaynaklar, dilinin Azerî'yi çaldırması sebebivle "Azerî" olduğunu yazarlarsa da "Hadikat-üs Süada" adlı eserinin bir kıtasında, kendisi, Türk olduğunu belirlemiştir.

EN BÜYÜK LİRİK VE USTA ŞAİRİ OLARAK BİLİNİR

HİLLE Kadısı Süleyman Efendi'nin oğlu olduğu bilinen Fuzulî, yalnız şiirde değil, nesirde de erişilmez bir usta idi. "Selâm verdim, rüsvet değildir deyu almadılar" diye başladığı Şikâyetname'sindeki dil, bugün için bile aydınlık, sağlam, geçerli bir dildir. Türk Divan edebiyatının gelmiş geçmiş en büyük lirik ve usta şairi bilinir.

Şiirleri ve nesirleri ile böylesine bir ün yapmış şairin hayatı hakkında pek az şey biliyoruz. Söylendiğine göre, 14-15 yaşlarında iken, Arapça dersleri aldığı Rahmetullah Efendi'nin kızına âşık olup şiir yazmaya başlamıştı... Koskoca divanını bu yaşlarında yazdığı şiirlerle doldurmuş ve sonunda bu kızla evlenebilmiştir. Fazlı adında bir oğlu oldu. Fazlı da babası gibi şiir yazmış, fakat babasının sanat eteklerine bile erişememiştir.

Kanunî Süleyman, ordusu ile Bağdat'a girdiği zaman, Fuzulî de Bağdat'ta idi. Bu büyük ve muzaffer padişaha hayranlığını anlatan bir kaside yazdı. Bir gün padişah, yanında devlet adamları ve sanatkârlar ile birlikte şehri dolaşmakta iken, beyaz sarıklı, uzun sakallı bir derviş, kapıkulu askerlerini yararak padişaha sokulmuş ve bir kâğıt uzatmıştı. Bu üstü başı dökülen derviş, yüzyılları aşarak günümüze ve günümüzen gelecek çağlara kadar yaşayan ve yaşayacak olan büyük şair Fuzulî idi, uzattığı kâğıtta "Bağdat Kasidesi" yazılıydı.

BÜTÜN MURADI İSTANBUL'A GELMEKTİ

BAĞDAT Kasidesi, Fuzulî'nin en ünlü kasidelerinden değildir. Fakat öylesine bir sanat eseri idi ki, padişahı hayran bıraktı. Kanunî ile birlikte seferde bulunan 16. yüzyıl Türk şairlerinden Hayalî ile, Taşlıcalı Yahya Bey kasideyi gördükten sonra, Hayalî dayanamamış ve padişaha: "Hünkârım" demişti, "Meğer bu fakir dervişin gönlü mücevherlerle dolu imiş."

Kanunî, Fuzulî'ye evkaftan bir aylık bağlattı ve gözetilmesini buyurdu. Fakat Fuzulî'nin "Şikâyetname"sinden öğreniyoruz ki, padişah Bağdat'tan ayrıldıktan sonra ne bu aylık kendisine verilmiş, ne de gözetlemiştir. Çağlar aşan büyük şair, yoksulluk içinde hayatını yaşadı ve Bağdat'ta öldü. (1555)

Fuzulî'nin bütün muradı, İstanbul'a gelmekti. Birçok şiirlerinde bu duygusunu açıklamış İstanbul'a gelmenin ve padişaha hizmet etmenin çarelerini araştırmıştı:

"Fuzulî ister isen izdiyad-ı rütbe-i fazl
Diyar-ıRumu gözet, terk-i hâk-i Bağdâd et."

"Fuzulî, eğer muradın yükselmekse, bırak Bağdat'ı, İstanbul'u tutmaya bak!.." diye yazdı ama, bir türlü bu muradına erişemedi.

TÜRKÇE, Farsça, Arapça biliyordu. Bu üç dilde de şiirler yazmıştır. Fakat kim, ana dilinden başka yerde büyük şair olabilir?.. Türkçe şiirlerinde Fuzulî, "büyük şair", Arapça, Farsça şiirlerinde "iyi şairdir". Nesirde de samimiyetin bu mertebesine yalnız Türkçe yazdığı zaman ulaşabiliyordu.

Doğu edebiyat gelenekleri içinde birçok şair tarafından kaleme alınmış olan "Leyla ile Mecnun" hikâyesi, Fuzulî tarafından da yazılmış ve fakat onun yazdığı bu mesnevî, bütün öteki yazılanları gölgede bırakmış, hatta silip atmıştır.

Lirizmi, Fuzulî kadar geniş ve kuvvetli kanatlarla uçuran başka bir şair göstermek kolay değildir. Şiirinde edâ ve anlatım gücü, hemen hiçbir şairde bu eşsizliğe varamaz. O kelimelerle boğuşmaz, onlarla oynar. Sanki bütün diller, onun elinde bir balmumudur. İstediği biçime sokar, istediği şekli verir. Nerede romantik, nerede gerçekçi, nerede rind, nerede lirik olacağını —şaşırmadan— bilir. Bektaşî şiirlerine rahmet okutacak şu kıt'aya bakınız:

"Ramazan ayı gerek açıla cennet kapusu
Ne reva kim ola meyhane kapusu bağlu
Feth-i meyhane için okuyalım fatihalar
Ola kimyüzümüze açıla bir bağlı kapu..."

Sonra, sevgiliye, hem kafa tutan, hem yalvaran, hem şikâyet eden şu beyitini görelim:

"Dil-i sad-pareden bidadı kesmez gamze-i mestin
Ve gafil padişehtir mülk viran olduğun bilmez."

"Mest bakışı ile şu paramparça olmuş gönlümüzden zulmünü eksik etmez...
Ne gafil padişah ki, kendi ülkesini harap ettiğinden haberi yok!"

Fuzulî'nin bütün hayatı, onun şu iki satırında anlatılmıştır:

"Ferhad'a zevk-i suret, Mecnun'a seyr-i sahra...
Bir rahat içre herkes, ancak benim belâda..."

"Ferhat, eline Şirin'in resmini almış, keyfine; Mecnun gezinip avunuyor. Herkes rahatın yolunu bulmuş, belâda olan benim!"

Fuzulî, hayatı boyunca bir rahat nefes alamadı belki, ama yüzyıllardır insanlara rahat nefes aldırıyor.

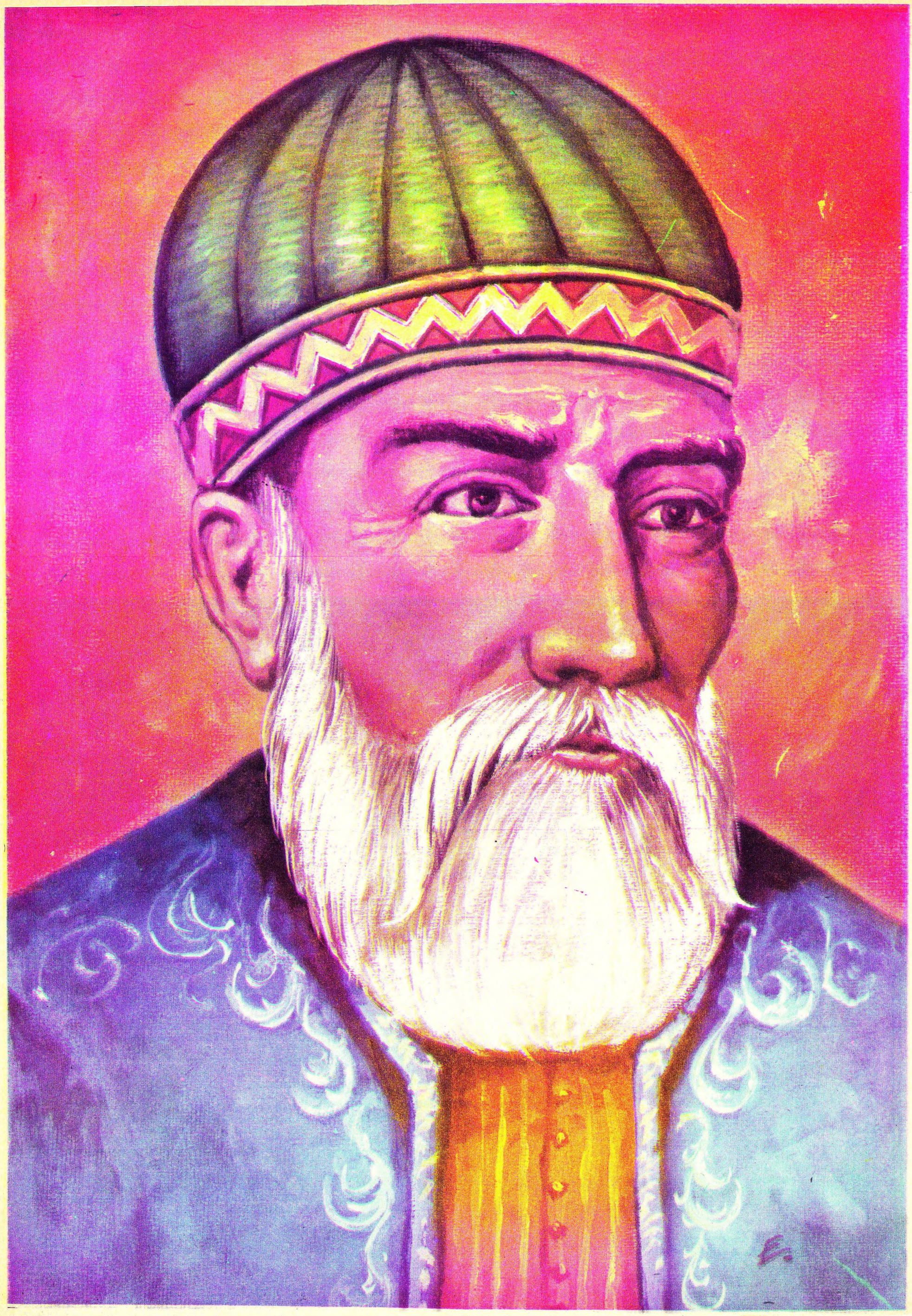

KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN

(1495-1566)

OSMANLI İmparatorluğu'nun en uzun hükümdarlık eden sultanı... Devletinde tesis ettiği adaletle bütün dünyada ün yapmış ve "Kanunî" adına hak kazanmış bir padişah... Zamanında Akdeniz bir Türk gölü, üç kıta Türk buyruğu altında idi.

27 nisan 1945 günü, babası Yavuz Selim'in valilik ettiği Trabzon'da doğdu. Annesi, Kırım Hanı'nın kızı Ayşe Hafza Hatun'dur. Beşiktaşlı Şeyh Yahya Efendi'nin büyük annesinden süt emmiştir. Çok iyi hocalardan ders gördü. Çağın bütün bilgilerini öğrenerek yetişti. Kültür, sanat, askerlik derslerini bir arada aldı. Sanat olarak kuyumculuğu öğrenmesi istenmiş, fakat genç Süleyman bu zenaate önceleri pek yatkınlık göstermemişse de, sonradan hocasının deynek tehdidi üzerine, bu zenaati de mükemmelen başarmıştır.

15 yaşında iken, önce Karahisar, sonra da Kefe sancakbeyliğine getirildi. Babasının savaşlarında, saltanat kaymakamlığı yapıyor, devletin bütün sorunlarını çok yakından biliyordu. Babasının tek oğludur. Bu yüzden, kardeşleri ile uğraşmak zorunda kalmamıştır ama, daha sonra oğulları ile dertlenmiştir. Yetişkin bir oğlunu, devletin bekası adına öldürtmesi, hayatının en büyük dramıdır.

KUŞATMA MEVSİMİ GEÇMİŞTİ

BABASI Yavuz Sultan Selim'in vakitsiz ölümü ile 1520'de padişah olduğu zaman yetişkin bir devlet adamı idi. Belgrad kalesi, ataları tarafından çok zorlanmış, birçok defalar kuşatılmış, fakat düşürülememişti. Kanunî, yapılan savunmanın şiddetine, dehşetine rağmen, kaleyi düşürmeye muvaffak oldu. Fakat şehir yanıp yıkılmış, harap olmuştu. Kanunî, yerli Hıristiyanlardan 21.000 işçinin ücretini vererek şehrin imarını emretti. Kısa bir zamanda Belgrad, eskisinden güzel, eskisinden değerli eserlerle süslenmiş olarak yenilenmişti.

Kanunî'nin bu tutumu, bütün dünyada yankılar yapmış, hayranlık uyandırmıştır. Belgrad dönüşü İstanbul'a geldiği zaman kendisini Yemen elçileri beklemekte idiler. Yemen'in anahtarlarını Kanunî'ye teslim ettiler ve bağlılıklarını bildirdiler.

Rodos, dünyaca tanınmış bir Akdeniz adasıdır. İçinde uygarlıklar yaşatmış, daha sonraları da Sen Jan şövalyelerinin merkezi olmuştu. Çetin bir kuşatmadan, amansız saldırılardan sonra kale düştü ve Osmanlı sancağı kale burçlarına şerefle çekildi. (1523)

Alman Imparatoru Şarliken, aynı zamanda İspanya Kralı sıfatıyla Avrupa'da büyük bir devlet kurmak yolunda idi. Yakın akrabası Macar Kralı'nı da yanına alarak Türklere kafa tutmak istiyordu. Fransa Kralı 1. Fransuva, Şarliken'e esir düşünce, Kanunî'ye başvurarak kurtarılmasını istedi. Kanunî, bir yandan Akdeniz'deki Türk donanması ile İspanya sahillerini yaşanmaz hale getirirken, bir yandan da Macaristan üzerine yürüdü (1526). Mohaç Meydan Muharebesi'ni iki saatte kazandı. Böylece Macaristan tarihten silindi ve Osmanlı sınırları Viyana kapılarına dayandı.

ŞEHİR YANIP YIKILMIŞ HARAP OLMUŞTU

MACARİSTAN'ın bazı bölgeleri, Şarliken'in elinde idi. 1529 mayısında Kanunî, büyük bir ordu ile bu topraklar üstüne sefer etti. Fakat Alman İmparatoru, Kanunî ile karşılaşmaktan çekindiği için, istediği toprakları boşalttı, böylece savaştan kurtuldu. Bunun üzerine Kanunî, Viyana'yı kuşatarak Almanları cezalandırmak istedi. Kuşatma mevsimi geçmişti. Kış yaklaşıyordu. Kanunî kuşatmayı kaldırarak İstanbul'a döndü.

İran, doğu sınırlarında huzursuzluk çıkarıyordu. Kanunî, biri, Makbul İbrahim Paşa'nın komutasında, biri kendi komutasında iki ordu ile İran üzerine yürüdü ve bu iki ordu Tebriz'de buluştular. Hemedan'ı, arkasından Bağdat'ı ele geçirdi. Bütün Irak'ı kesin biçimde imparatorluk sınırlarına aldı. Aynı yıl Barbaros, Tunus'un, Osmanlı topraklarına katıldığını müjdeliyordu.

Seferler birbirini izlemiş, Korfo'da Venedikliler vurulmuş, Buğdan tam anlamı ile merkeze bağlanmış, Estergon kalesi alınıp, akıncılar merkezi haline getirilmiş Macaristan, bir eyalet haline konmuştur. Kanunî, 7.3 milyon kilometrekare aldığı Osmanlı topraklarını 13.7 milyon kilometrekareye çıkarmıştır. Almanlara son bir ders vermek için giriştiği Segetuvar Savaşı'nda zaferi göremeden ölmüştür.

İPEK YOLU KONUSU İLE BİLİMSEL OLARAK İLGİLENMİŞTİR

KANUNÎ, Osmanlı tarihinin en uzun hükümranlık etmiş sultanıdır. Sadece Osmanlı topraklarını genişletmekle kalmamış, Ümit Burnu'nun keşfi ile İpekyolunun önemini kaybetmesi üzerine, bu ekonomik ve stratejik konuyu ciddiyetle ele almış, imparatorluğun en haşmetli günlerinde, Fransızlara gemilerinin eskisi gibi Türk limanlarına gelmelerini sağlamak düşüncesiyle imtiyazlar tanımıştır. İpekyolunun önemi, Osmanlı ekonomisi için büyüktü. Kervanların geçtiği yollarda bir sanayi kurulmuş ve bu sanayi, Batı'daki altın ve gümüşü Doğu'ya çeker olmuştu. Böyle bir gelirden yoksunluk, Osmanlı bütçesine yeni bir yük getirmekle kalmamış, ayrıca, kervan yollarında ekonomik bir buhranın hüküm sürmesine yol açmıştı.

Kanunî ve onun büyük veziri Sokullu Mehmet Paşa, İpekyolu konusu ile bilimsel olarak ilgilenmişler, Don ve Volga nehirlerinin bir su yolu ile bağlanması, Süveyş Kanalı'nın açılması, Avrupa denizcilerine bazı imtiyazlar tanınarak ticaretin eski yola yeniden aktarılması teşebbüslerini birbiri peşinden düşünmüşler ve sürdürmüşlerdir. Eğer muvaffak olabilseydiler veya kendilerinden sonra gelenler bu konuyu iyi değerlendirebilseydiler, Osmanlı İmparatorluğu belki hakikaten "ebed müddet" (sonsuz) olabilecekti.

RESMİ ARKA SAYFADA

KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN